

แนวทางข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการจัดทำผังชุมชนเพื่อ
รักษาพื้นที่สีเขียวในเมืองไปสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ
กรณีเทศบาลตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน *

Guidelines for a Policy Proposal: Developing an Integrated
Scheme to Preserve Community Green Areas and
Enhance Sustainable Activities in Ma-Kuer-Jae
Municipal District, Muang District, Lamphun

ศุภณัฐ กาญจนวงศ์

Supanut Kanchanawong

คณะสถาปัตยกรรมและการออกแบบสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Faculty of Architecture and Environmental Design, Maejo University

Email: supanut@mju.ac.th

บทคัดย่อ

จากสถานการณ์การขยายตัวของเมืองที่รวดเร็ว ส่งผลให้มีความต้องการใช้ประโยชน์ที่ดินในเมืองเพิ่มมากขึ้น พื้นที่สีเขียวในเมืองลดลง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นชุมชนเมืองที่มีแนวโน้มการขยายตัวจากการเป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ แต่ยังคงขาดนโยบายในการรักษาและอนุรักษ์พื้นที่สีเขียว ทั้งยังมีพื้นที่สีเขียวต่อจำนวนประชากรอยู่ที่ 0.03 ตารางเมตรต่อคน ดังนั้นงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเพื่อวิเคราะห์และหาศักยภาพของพื้นที่สีเขียว สำหรับจัดทำผังพื้นที่สีเขียว และเป็นแนวทางการออกแบบและนโยบายสำหรับจัดทำผังพื้นที่สีเขียวในเมือง งานวิจัยชิ้นได้ใช้การรวบรวมข้อมูลข้อมูลปฐมภูมิได้แก่การสำรวจการประชุม และการอภิปรายกลุ่มจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน และข้อมูลทุติยภูมิ

* ได้รับความเห็นชอบ: 6 กุมภาพันธ์ 2566; แก้ไขบทความ: 30 สิงหาคม 2566; ตอรับตีพิมพ์: 6 กันยายน 2566

เช่น นโยบายการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น แนวคิดเรื่องพื้นที่สีเขียว แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อกำหนดรูปแบบผังพื้นที่สีเขียว และเสนอนโยบายพื้นที่สีเขียวเพื่อการใช้ประโยชน์ที่เหมาะสมในพื้นที่นี้ เพื่อรักษาความยั่งยืนของพื้นที่สีเขียว

ผลจากการวิจัย โดยผลลัพธ์สามารถเพิ่มพื้นที่สีเขียวได้อีก 2 จุด คือบริเวณสระน้ำสาธารณะประโยชน์ดอยข้าหมาฟ้าและสุสานบ้านสันคะยอม และเสนอนโยบายโดยมีใจความสำคัญ 8 ข้อดังนี้ 1) การจัดตั้งหน่วยงานกลาง 2) จัดสรรงบประมาณท้องถิ่น 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การพัฒนาต่อยอด 5) เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม 6) และดำเนินงานแบบหุ้นส่วน 7) ส่งเสริมการสร้างจิตสำนึก 8) ส่งเสริมการองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการพื้นที่สีเขียว

คำสำคัญ: พื้นที่สีเขียว; ผังชุมชน; เทศบาลมะเขือแจ้

Abstract

The more rapid land used in urban expansion situation, the more lack of green areas in community. Ma-Kuer-Jae sub district in Lumphun is one of the area that has a tendency to expand because of the Northern Industrial Estate. This community has no green area preserving plan and low green area per population (0.03 square meter per person). The objective of this research is to find the potential of green areas for conducting green model proposal and policy to preserve green area in this community. Primary data by surveying, meeting and group discussing from stakeholders in the community while secondary data such as local community developments, green area concepts were used for collecting data. In order to analyze data to formulate green area model and policy for suitable uses in this area in order to preserve green area sustainability.

From the result, the two models were designed; public pond as eco-tourism attraction and public tomb as culture and recreation attraction. In addition, the policy was proposed to 8 keywords consist of 1) set-up core

committee 2) packed green area budgeting in local plan 3) knowledge sharing from best practice 4) improve operational process 5) stakeholders participate 6) define the main department 7) building awareness and 8) promote green area knowledge.

Key words: green area; community plan; Ma-Kuer-Jae municipal district

1. บทนำ

ปัจจุบันการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วและมีแนวโน้มจำนวนประชากรในเมืองเพิ่มมากขึ้น เพื่อตอบสนองการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ ที่มีการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยในเมือง ส่งผลให้มีความต้องการใช้ประโยชน์ที่ดินเพิ่มมากขึ้น และยังส่งผลทำให้พื้นที่สีเขียวในเมืองลดลงไปด้วย ทำให้เมืองขาดพื้นที่ปอดของเมือง แหล่งดูดซับมลพิษทางอากาศและขาดพื้นที่ชุ่มน้ำ เพื่อบรรเทาปัญหาอุทกภัย ฯลฯ พื้นที่สีเขียวในเมืองนับเป็นหนึ่งในดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของคนเมือง เมืองที่ดีควรมีพื้นที่สีเขียวที่มีคุณภาพ ช่วยฟื้นฟูคุณภาพสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศของเมือง เป็นแหล่งบรรเทาปัญหามลพิษ และเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ทั้งยังเสริมสร้างให้ชุมชนและเมืองมีความน่าอยู่และดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวผู้มาเยือน พื้นที่สีเขียวจึงทำหน้าที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตในทุกมิติ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ความสัมพันธ์ทางสังคม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ

จากการศึกษายุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ยุทธศาสตร์จังหวัดลำพูนเมืองนิเวศน์ (Eco - Town) (กองการพัฒนายั่งยืน ฝ่ายสิ่งแวดล้อม การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2558) อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ รวมถึงแนวความคิดเรื่องเมืองนิเวศที่มุ่งเน้นให้มนุษย์ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ลดการใช้ทรัพยากรและลดการผลิตของเสียต่าง ๆ ทั้งการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อนำทรัพยากรที่ใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ (กองสิ่งแวดล้อมชุมชนและพื้นที่เฉพาะ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2562) และข้อมูลจากการศึกษาในเบื้องต้นแสดงให้เห็นว่าพื้นที่สีเขียวในเมืองเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ในระดับเทศบาล พื้นที่เทศบาลมะเขือแจ้มีสถานการณ์และข้อท้าทายตามความต้องการของชุมชนคือการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงอนุรักษ์ และพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวไม่ได้อยู่ในพื้นที่เทศบาลตำบลมีสภาพเสื่อมโทรม โดยเฉพาะการขาดพื้นที่สาธารณะเพื่อใช้สำหรับการส่งเสริมกิจกรรมนันทนาการ ซึ่งจากการสำรวจพบว่า ขนาดพื้นที่สีเขียวต่อจำนวนประชากร

อยู่ที่ 0.03 ตารางเมตรต่อคน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2564) แต่ในทางกลับกันสำหรับประเทศไทยได้กำหนดมาตรฐานพื้นที่สีเขียวในเมืองอยู่ที่ 15 ตารางเมตรต่อคน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560) ถือเป็นตัวเลขที่ต่ำเมื่อพิจารณาตามมาตรฐานพื้นที่สีเขียวในเมืองของประเทศไทย ผู้วิจัยจึงมีแนวความคิดในการจัดทำผังพื้นที่สีเขียวจากความร่วมมือทุกภาคส่วนเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาจำนวนพื้นที่สีเขียวที่ยั่งยืนตามแนวความคิด Water Sensitive Design ที่คำนึงถึงการออกแบบวางผังและการบริหารจัดการพื้นที่ในด้านการจัดการระบบน้ำเพื่อให้เกิดคุณภาพของระบบนิเวศธรรมชาติมากที่สุด แนวความคิดพื้นที่สีเขียว

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. วิเคราะห์และหาศักยภาพพื้นที่สีเขียวของเทศบาลตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
2. จัดทำผังพื้นที่สีเขียวเทศบาลตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เพื่อรักษาฟื้นฟูและพัฒนาพื้นที่สีเขียวในเขตเมือง
3. เสนอแนวทางการออกแบบและนโยบายในการจัดทำพื้นที่สีเขียวตัวอย่างเทศบาลตำบลบ้านมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

กระบวนการจัดทำและการขับเคลื่อนผังชุมชนเพื่อรักษาพื้นที่สีเขียวในเมือง

1. กระบวนการดำเนินการวิจัยและจัดทำผัง

1.1 การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นพื้นที่สีเขียวและกำหนดผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

1.2 การสำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูล การสัมภาษณ์ แบบสอบถาม การรับฟังความคิดเห็น โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่เช่น นายกเทศบาล ส่วนงานราชการ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ที่อยู่ในชุมชน ตลอดจนตัวแทนจากอุตสาหกรรมที่อยู่บริเวณใกล้เคียง เพื่อศึกษาข้อมูลความต้องการที่เกี่ยวข้องกับประเด็นพื้นที่สีเขียว แนวคิด การดำเนินงานของเทศบาล และการบริหารจัดการของเทศบาลตำบลมะเขือแจ้

1.3 การวิเคราะห์และสังเคราะห์พื้นที่จากข้อมูลทางกายภาพ ข้อมูลทางธรรมชาติ ข้อมูลทางวัฒนธรรม และข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ เพื่อค้นหาพื้นที่ที่มีศักยภาพในการอนุรักษ์

1.4 กำหนดวิสัยทัศน์และแนวคิดในการจัดทำผังชุมชนเพื่อรักษาพื้นที่สีเขียวในเมือง

1.5 พัฒนาผังกายภาพสำหรับพื้นที่เป้าหมายที่สอดคล้องกับกิจกรรมและชุมชนและเสนอผังพื้นที่สีเขียวให้กับชุมชน

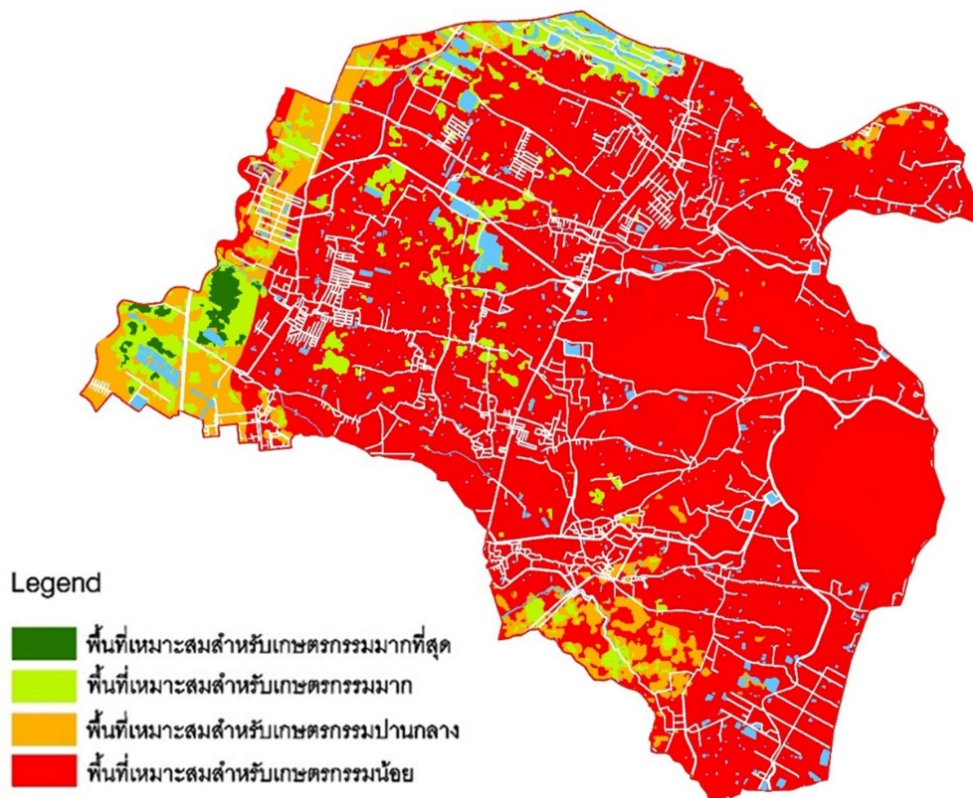
2. รายละเอียดและขอบเขตพื้นที่ศึกษา

เทศบาลตำบลมะเขือแจ้มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 112 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย 21 หมู่บ้าน จำนวนประชากรปี พ.ศ. 2562 จำนวน 15,905 คน การใช้ประโยชน์ที่ดินพื้นที่เทศบาลตำบลมะเขือแจ้ 3 ลำดับแรกคือ ที่ดินประเภทเกษตรกรรมคิดเป็นร้อยละ 34 ที่ดินประเภทอนุรักษ์ป่าไม้คิดเป็นร้อยละ 28.6 ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลางคิดเป็นร้อยละ 17.11

4. สรุปผลการวิจัย

1. การวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่

ผลจากการวิเคราะห์พบว่าพื้นที่ที่มีศักยภาพของเทศบาลตำบลมะเขือแจ้ โดยจำแนกพื้นที่ที่มีศักยภาพตามประเภทของพื้นที่สีเขียว พื้นที่ที่มีศักยภาพในการอนุรักษ์และพัฒนาเป็น 4 กรณี (ภาพที่1) ดังนี้ 1) พื้นที่เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรมน้อย มีพื้นที่ขนาดใหญ่ที่สุดเนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ในขอบเขตตำบลมีดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ อยู่ในพื้นที่เสี่ยงน้ำท่วมซ้ำซากระดับ 1 และไม่อยู่ในพื้นที่เสี่ยงน้ำท่วมซ้ำซาก รวมไปถึงปัญหาพื้นที่ที่มีความลาดชันมากกว่า 35% และมีพื้นที่ควรรักษาเป็นป่าต้นน้ำเป็นเขตอนุรักษ์ 2) พื้นที่เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรมปานกลาง กระจุกตัวอยู่บริเวณตะวันตก และกระจายตัวอยู่บริเวณทางทิศใต้ ของตำบลเนื่องจากบริเวณนั้นดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ต่ำถึงปานกลาง และปานกลาง ทั้งยังอยู่ในพื้นที่เสี่ยงน้ำท่วมซ้ำซากตั้งแต่ระดับ 1-2 และไม่อยู่ในพื้นที่เสี่ยงน้ำท่วมซ้ำซาก 3) พื้นที่เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรมมาก ส่วนมากกระจายตัวอยู่บริเวณทิศตะวันตก ทิศเหนือ และทิศใต้ของตำบล เนื่องจากพื้นที่บริเวณนั้นดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ต่ำถึงปานกลาง และปานกลาง ทั้งยังอยู่ในพื้นที่เสี่ยงน้ำท่วมซ้ำซากระดับ 2 และ 3 4) พื้นที่เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรมมากที่สุด กระจุกตัวบริเวณทิศตะวันตกของตำบลเล็กน้อย เนื่องจากดินมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง ทั้งยังอยู่ในพื้นที่เสี่ยงน้ำท่วมซ้ำซาก ระดับ 3 และ 4

ภาพที่ 1. แสดงพื้นที่เหมาะสำหรับการเกษตรกรรมตำบลมะเขือแจ้
ที่มา : คู่มือการใช้ประโยชน์ฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ (2564)

2. กำหนดวิสัยทัศน์และแนวคิดในการวางผัง

ผลจากการสัมภาษณ์ การร่วมประชุมหารือ และการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในเทศบาลตำบลมะเขือแจ้ พบว่าชุมชนมีความคาดหวังพื้นที่สีเขียวในแหล่งท่องเที่ยวสอดคล้องกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของเทศบาล เช่น “พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอ่างเก็บน้ำแม่ติบและวัดดอยชะม้อ” และการพัฒนาพื้นที่สีเขียวสาธารณะรวมถึงในพื้นที่สถาบัน เช่น “ปรับปรุงสนามกีฬาของโรงเรียน (ป่าช้าสันคะยอม)” และผนวกกับเทศบาลเองที่มีวิสัยทัศน์ “เมืองน่าอยู่ คู่เกษตรและอุตสาหกรรม วัฒนธรรมล้ำเลิศ เชิดชูคุณธรรม น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ภายใต้แนวคิด “พื้นที่สีเขียว + น้ำ + คน” โดยที่ พื้นที่สีเขียว คือการ

อนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่สีเขียวเชิงปริมาณและคุณภาพ น้ำ พื้นที่สีเขียวและแหล่งน้ำควรอยู่คู่กัน เพื่อคำนึงถึงหลักอุทกวิทยา การบรรเทาภาวะน้ำท่วมน้ำแล้ง การรักษาและปรับปรุงคุณภาพน้ำ ควบคู่กับการใช้พิชพรรณ รวมถึงพื้นที่สีเขียวและแหล่งน้ำจะกลายเป็นถิ่นอาศัยให้แก่สัตว์ คน พื้นที่สีเขียวและแหล่งน้ำรวมกันก่อให้เกิดพื้นที่ที่ตอบสนองกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งในเชิง วิถีชีวิตและการท่องเที่ยว เพื่อลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้แก่พื้นที่ ผ่านการมีส่วนร่วมในทุก กระบวนการจนถึงการจัดการพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืน

เนื่องจากหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นพื้นที่ สีเขียวยั่งยืนหรือพื้นที่สีเขียวสาธารณะมีจำนวนมากจึงได้ทำการประยุกต์ใช้เกณฑ์ในการเลือก พื้นที่สีเขียวกรณีนี้มาพัฒนา ดังนี้

1. การเลือกทำเลที่ตั้งของพื้นที่สีเขียวในเมือง ควรจะเลือกที่ตั้งที่มีการเข้าถึงพื้นที่ ของประชากรเมืองได้อย่างสะดวก สามารถจำแนกได้เป็น 2 ระดับ ได้แก่ สวนสาธารณะระดับ ละแวกบ้าน (Neighborhood Park) เป็นสวนสาธารณะพื้นฐานควรจัดให้มีในชุมชน โดยมีเนื้อที่ ต่ำกว่า 12.5 ไร่ ระยะเดินทางประมาณ 800 เมตร หรือใช้เวลาในการเดินเท้าไม่เกิน 5-10 นาที สวนสาธารณะระดับชุมชน (Community parks) เป็นสวนสาธารณะพื้นฐานที่ควรจัดให้มีใน ชุมชนหรือในท้องถิ่น ควรมีเนื้อที่ไม่ต่ำกว่า 12.5 ไร่ ขอบเขตการให้บริการประมาณ 1,500 – 2,500 เมตร

2. อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ เป็นการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมโดยให้ทางารนิคม อุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยได้รับประโยชน์และมีส่วนร่วมจึงได้นำเกณฑ์อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ที่กำหนดให้พื้นที่สีเขียวภายนอกนิคมอุตสาหกรรมภายในรัศมี 5 กิโลเมตรมาเพิ่มคะแนน นอกเหนือจากเกณฑ์ที่บังคับ

3. แหล่งน้ำ การพัฒนาพื้นที่แหล่งน้ำเป็นสิ่งสำคัญที่ควรมีอยู่กับพื้นที่สีเขียวเพื่อให้ เกิดระบบนิเวศธรรมชาติ ดังนั้นพื้นที่ควรมีแหล่งน้ำผิวดินหรืออยู่ติดกับแหล่งน้ำผิวดินสาธารณะ และสามารถพัฒนาควบคู่กับหลักการของ “Water Sensitive Design”

4. ประโยชน์ที่ชุมชนและสังคมจะได้รับ การเลือกพื้นที่เพื่อพัฒนา ปรับปรุงพื้นที่ สีเขียวมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์เป็นหลัก โดยผ่านการระดม ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่จากการประชุม เชิงปฏิบัติการร่วมกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ เกี่ยวกับสถานการณ์ที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ และพัฒนาพื้นที่สีเขียวในพื้นที่เทศบาลตำบลมะเขือแจ้ มีดังนี้

4.1 การขาดเครื่องมือทางนโยบาย เช่น เครื่องมือทางการเงิน (ได้แก่ การจัดเก็บค่าธรรมเนียม กองทุน แหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำสำหรับอาคารสีเขียวที่ใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพและกิจกรรมการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม) และเครื่องมือทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดผังเมือง มาตรการทางนโยบายเพื่อขับเคลื่อนตามแนวทางการพัฒนาพื้นที่สีเขียว นอกจากนี้การขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจจากนักลงทุนนอกพื้นที่ ซึ่งมีความสามารถในการลงทุน หรือจากการขยายตัวด้านการท่องเที่ยว ยังส่งผลต่อความนโยบายในการควบคุมการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ส่งผลต่อการรักษาพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเมือง พื้นที่สีเขียวของประชาชนกลายเป็นพื้นที่เศรษฐกิจและการลดลงของพื้นที่สีเขียว

4.2 แนวทางการปฏิบัติการที่ชัดเจน เนื่องมาจากการจัดทำยุทธศาสตร์ แผน และมาตรการที่ออกมาหลายฉบับโดยหลายหน่วยงาน แต่ยังขาดมาตรการเชิงปฏิบัติที่ชัดเจน และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

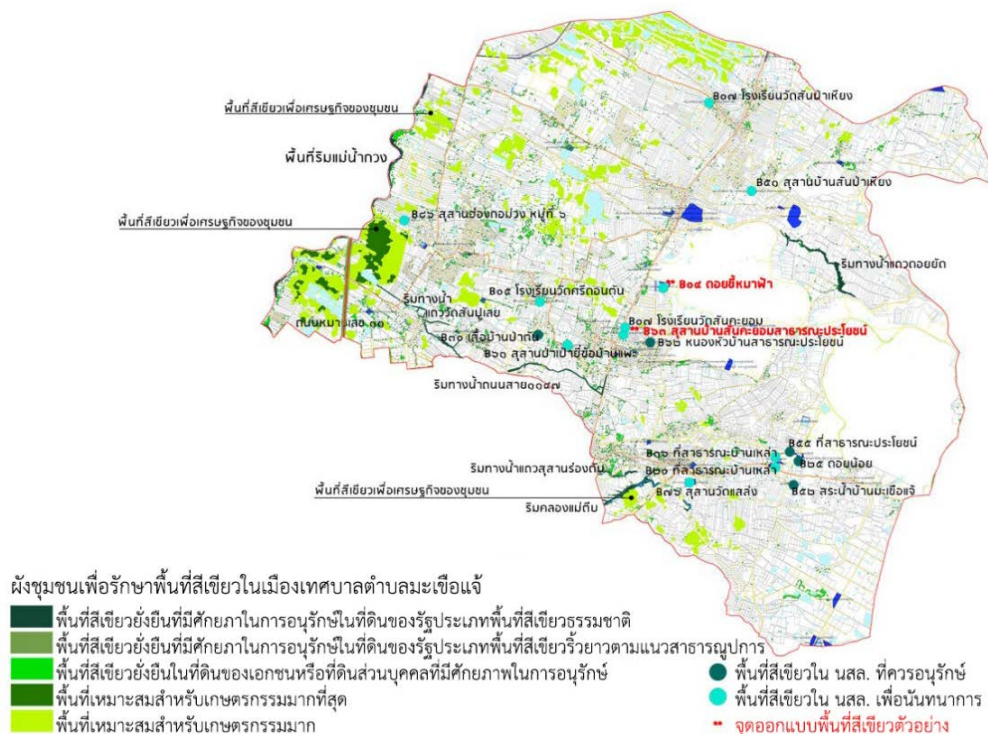
4.3 ในเชิงการเมือง ยังขาดการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพัฒนาพื้นที่สีเขียวในวงกว้าง ยังขาดการขยายผลเมื่อเกิดการปฏิบัติที่ดีและต่อเนื่อง

4.4 การประชาสัมพันธ์ การสร้างแรงจูงใจที่เป็นผลลัพธ์มาจากนโยบายหรือแนวทางในการชดเชยให้ภาคส่วนต่าง ๆ จะเล็งเห็นถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาพื้นที่สีเขียว ปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดภาคเอกชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมกันในการพัฒนาพื้นที่สีเขียวและนำไปสู่ความสำเร็จของแนวทางการพัฒนาสีเขียว

สำหรับสถานการณ์ในการจัดการพื้นที่สีเขียวของภาคเอกชนและหน่วยงานอื่นพบว่า 1) ในพื้นที่มะเขือแจ้ มีโครงการพัฒนาต่าง ๆ จำนวนมากอยู่แล้ว เพราะเป็นโครงการ CSR จากแต่ละบริษัทเพื่อตอบสนองชุมชนพื้นที่ ที่มีปัญหาเรื่องน้ำที่คาดว่าจะในอนาคตอาจจะขาดแคลน แต่ละโรงงานจึงให้จุดสนใจไปที่การดูแลรักษาแหล่งน้ำ 2) เทศบาลหรือหน่วยงานท้องถิ่นไม่เคยขอความร่วมมือใด ๆ จากทางอุตสาหกรรมจังหวัด จึงทำให้อุตสาหกรรมจังหวัดไม่ทราบถึงนโยบายหรือโครงการของเทศบาล 3) การให้รางวัลไม่ใช่มาตรการที่น่าสนใจเท่าไร เพราะภาคเอกชน ได้รับรางวัลเป็นจำนวนมากแต่ไม่ได้เกิดผลอะไร 4) การจัดทำโครงการจะมีการเชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาช่วยตรวจสอบในสิ่งที่ทำเสมอ เพราะไม่ต้องการให้การจัดการต่าง ๆ เกิดปัญหากับส่วนอื่น 5) สามารถให้ความร่วมมือกับส่วนท้องถิ่นได้ แต่ต้องการตัวกลางในการประสานงานกับท้องถิ่น เพื่อจัดทำโครงการ CSR ต่าง ๆ ตามแผนต่าง ๆ ของท้องถิ่น

ในการจัดทำผังชุมชนเพื่อรักษาพื้นที่สีเขียวในเมือง เทียบเคียงกับสวนสาธารณะระดับ
ละแวกบ้าน หรือสวนสาธารณะระดับชุมชน ประกอบด้วยพื้นที่สีเขียวในหนังสือสำคัญสำหรับ
ที่หลวง (นสล.) ที่มีศักยภาพในตำบลจะประกอบไปด้วย 13 พื้นที่ โดยสรุป มีความจำเป็นในการ
พัฒนาพื้นที่สีเขียวสาธารณะจากเดิมมีพื้นที่สีเขียวสาธารณะ 0.03 ตารางเมตรต่อคน ซึ่งต่ำกว่า
เป้าหมายระยะสั้น ที่ 4 ตารางเมตรต่อคน ในระยะสั้นเทศบาลตำบลมะเขือแจ้สามารถขับเคลื่อน
พื้นที่สีเขียวสาธารณะตามผังชุมชนได้ โดยเพิ่มพื้นที่สีเขียวสาธารณะเป็น 6.77 ตารางเมตรต่อคน
(คิดประชากรในปัจจุบันเพื่อให้เกิดความเข้าใจ) เพื่อเป็นการรองรับการขยายตัวของเมืองและ
จำนวนประชากรที่จะเพิ่มขึ้นในอนาคต ส่วนในระยะยาวเทศบาลตำบลมะเขือแจ้จะเกิดโครงข่าย
พื้นที่สีเขียวในเมือง เพื่อเกิดการเชื่อมต่อทางกายภาพของพื้นที่สีเขียวในเมืองผ่านพื้นที่สีเขียวที่มี
ศักยภาพในการพัฒนาตามจุดสีเขียวต่าง ๆ ในผังชุมชน ตามระยะการให้บริการเทียบเคียงกับ
สวนสาธารณะระดับละแวกบ้าน ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของเทศบาลโดยเฉพาะพื้นที่ชุมชน
เพื่อการเชื่อมต่อการเดินทางและกิจกรรมต่าง ๆ ในเมือง และสนับสนุนความหลากหลายทาง
ชีวภาพ (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2. แสดงพื้นที่สีเขียวในเมืองเทศบาลตำบลมะเขือแจ้
ที่มา : โครงการจัดทำผังชุมชนเพื่อรักษาพื้นที่สีเขียวในเมือง (2565)

3. ด้านการออกแบบพื้นที่สีเขียวต้นแบบพื้นที่เทศบาลตำบลมะเขือแจ้

3.1 แนวทางการออกแบบพื้นที่สีเขียว B04 ดอยข้าหมาฟ้า เนื้อที่ 20 ไร่ 1 งาน 89 ตารางวา เป็นสระน้ำสาธารณประโยชน์ เดิมเคยมีโครงการผลักดันให้เป็นพื้นที่สีเขียวให้ชุมชน แนวคิดหลักคือการรักษาพื้นที่สีเขียวยั่งยืนและแหล่งน้ำผิวดินเดิมในพื้นที่ ขนาดพื้นที่ที่มีศักยภาพขับเคลื่อนไปเป็นสวนสาธารณะระดับชุมชน สร้างเป็นแหล่งพักผ่อนและแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้คนในชุมชนและผู้มาเยือนได้ ตามวิสัยทัศน์ในการพัฒนาท้องถิ่นและความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ การออกแบบจะเป็นการพัฒนาพื้นที่ใช้งานเอนกประสงค์โดยรอบสระน้ำเพื่อให้ประชาชนและผู้มาเยือนเข้าไปใช้ประโยชน์ที่หลากหลายและสร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยือน พื้นที่ความหลากหลายทางชีวภาพที่เอื้อต่อการเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์

ปรับขอบสระให้สามารถรองรับระดับน้ำที่เพิ่มขึ้นหรือลดลงตามฤดูกาล ใช้พืชพรรณในการช่วยรักษาคุณภาพน้ำไหลบ่าบนผิวดินก่อนลงสระเพื่อเป็นการอนุรักษ์แหล่งน้ำสำหรับการอุปโภคบริโภคและพักผ่อนหย่อนใจ รวมถึงการเลือกวัสดุพื้นผิวที่สามารถให้น้ำซึมผ่านได้ ตามแนวคิด Water Sensitive Design (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3. แสดงผังบริเวณพื้นที่สีเขียว B04 ดอยจี้หมาป่า เทศบาลตำบลมะเขือแจ้
ที่มา : โครงการจัดทำผังชุมชนเพื่อรักษาพื้นที่สีเขียวในเมือง (2565)

3.2 แนวทางการออกแบบพื้นที่สีเขียว B63 สุสานบ้านสันคะยอม เนื้อที่ 6 ไร่ 3 งาน 46 ตารางวา ปัจจุบันเป็นพื้นที่สุสานสำหรับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การประชุมระดมความคิดเห็นว่าสุสานเป็นพื้นที่สีเขียวที่มีศักยภาพ สามารถพัฒนาให้เป็นพื้นที่สีเขียวสาธารณะในเมือง แนวคิดคือการสร้างพื้นที่ใช้งานและบรรยากาศให้สุสานสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้หลากหลายทั้งด้านวัฒนธรรมและนันทนาการ โดยยังคงเป็นการรักษาพื้นที่สีเขียวยั่งยืนเดิมไว้ฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพที่เอื้อต่อการเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์ (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 4. แสดงผังบริเวณพื้นที่สีเขียว B63 สุสานบ้านสันคะยอม เทศบาลตำบลมะเขือแจ้
ที่มา : โครงการจัดทำผังชุมชนเพื่อรักษาพื้นที่สีเขียวในเมือง(2565)

4. ด้านข้อเสนอเชิงนโยบาย

4.1 ควรมีการตั้งหน่วยงานหรือคณะกรรมการกลางร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ในเรื่องการพัฒนาพื้นที่สีเขียวของเมือง โดยกำหนดกรอบแนวคิด เป้าหมาย รวมทั้งเกณฑ์หรือตัวชี้วัดในภาพรวม เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันที่ตรงกัน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

4.2 สนับสนุนให้ผู้บริหารท้องถิ่นกำหนดนโยบายการพัฒนาพื้นที่สีเขียวของเมืองไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อจัดสรรงบประมาณและเกิดการปฏิบัติอย่างจริงจัง นอกจากนี้ ควรมีการสนับสนุนการพัฒนาเมืองรูปแบบต่าง ๆ เช่น เมืองอุตสาหกรรมนิเวศ เมืองเกษตรสีเขียว เมืองสีเขียว เป็นต้น โดยให้กระทรวงมหาดไทย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พิจารณาดำเนินการ

4.3 สนับสนุนให้ท้องถิ่นมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากตัวอย่างที่ดี ของเมืองที่มีการดำเนินงานด้านการพัฒนาพื้นที่สีเขียวของเมืองเพื่อขยายผลการดำเนินงาน

4.4 พัฒนาต่อยอดเมืองที่มีการดำเนินงานที่ดีด้านการพัฒนาพื้นที่สีเขียวในบางมิติ ให้ครอบคลุมครบถ้วนทุกมิติ รวมทั้งสนับสนุนการปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานของเมืองให้ครอบคลุมในองค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน คือ

4.4.1 การวางแผนสีเขียว(Green Planning) และการออกแบบเชิงนิเวศ (Eco-design)

4.4.2 การสร้างระบบเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economic) การสร้างผลิตภัณฑ์และกระบวนการผลิตสีเขียว (Green Product and Process)

4.4.3 การสร้างชุมชนสีเขียว (Green People) ได้แก่ การสร้างความเป็นธรรมในสังคม ให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรและการบริการทางสังคมอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

4.5 การใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ ด้วยการสร้างมาตรการใหม่ ๆ ทางการเงินการคลังที่สนับสนุนการพัฒนาพื้นที่สีเขียวของเมือง เช่น จัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนการขับเคลื่อนการดำเนินงานของท้องถิ่น ปรับโครงสร้างภาษีของท้องถิ่น เพื่อช่วยทำให้ท้องถิ่นมีรายได้เพิ่มขึ้น เช่น การจัดเก็บภาษีสิ่งแวดล้อม หรือภาษีการปล่อยมลพิษ การจัดเก็บภาษีที่ดินแบบก้าวหน้า รวมทั้งสร้างมาตรการจูงใจเพื่อการเพิ่มพื้นที่สีเขียว เช่น การประกาศเกียรติคุณหรือให้โล่กับผู้ประกอบการที่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การพัฒนาพื้นที่สีเขียวของเมืองอย่างเคร่งครัด เป็นต้น ตลอดจนควรให้การสนับสนุนเงินอุดหนุนเพิ่มแก่ท้องถิ่นที่มีผลการดำเนินงานในด้านสิ่งแวดล้อมที่ดี

4.6 เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมกับท้องถิ่นในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ร่วมคิดร่วมดำเนินการ ร่วมติดตามตรวจสอบ โดยสร้างเครือข่ายและความเข้มแข็งของภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อมีบทบาทในการขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่สีเขียวในเมืองอย่างยั่งยืน เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาล เช่น ส่วนเทศบาลนครเชียงใหม่ การรวมตัวกันของภาคประชาสังคมในลักษณะของอาสาสมัครแบบไม่เป็นทางการ แต่มีผลในการพัฒนาเมืองในแต่ละด้าน

4.7 ให้การดำเนินงานในพื้นที่ที่มีการขับเคลื่อนและดำเนินงานแบบหุ้นส่วน (partnership) เน้นการดำเนินงานที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นฐานหลักร่วมกับชุมชน โดยให้การดำเนินงานในระดับพื้นที่ตามแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นการดำเนินงานในรูปแบบหุ้นส่วนร่วมกับประชาชนในพื้นที่ ในระดับร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ

4.8 ส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกความตระหนัก ความเข้าใจในคุณค่าความสำคัญของพื้นที่สีเขียว ให้แก่ทุกภาคส่วน

4.9 ส่งเสริมการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการพื้นที่สีเขียว ปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชน ผ่านช่องทางการรับรู้ข่าวสารการพัฒนาพื้นที่สีเขียวในเมือง เช่น วิทยุชุมชน เว็บไซต์ เพื่อเป็นช่องทางการสื่อสารแบบสองทางระหว่างหน่วยงานของเทศบาลกับประชาชน การพบปะพูดคุยกับชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการและเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาหรือวางแผนพัฒนาพื้นที่สีเขียวในเมือง การประชุมคณะกรรมการชุมชนประจำเดือน จัดทำแบบสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในการพัฒนาพื้นที่สีเขียวในเมือง ซึ่งเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้การแก้ไขปัญหาดำเนินงานได้ตรงจุด และประสบผลสำเร็จมากขึ้น รวมทั้ง ให้ความสำคัญกับการปลูกฝังให้เยาวชนตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการพื้นที่สีเขียวเพื่อสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยให้กระทรวงมหาดไทย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พิจารณาดำเนินการ

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์และหาค่าศักยภาพพื้นที่สีเขียวของเทศบาลตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบพื้นที่สีเขียวที่มีศักยภาพในการอนุรักษ์ ค้ำครองและพัฒนาและมีความจำเป็นในการทำผังชุมชนเพื่อรักษาพื้นที่สีเขียวในเมืองอย่างเร่งด่วนในการรักษาพื้นที่สีเขียวที่ยั่งยืนไว้ รวมถึงควรฟื้นฟูและเพิ่มพื้นที่สีเขียวที่ยั่งยืน ส่วนพื้นที่สีเขียวสาธารณะจากเดิมเทศบาลตำบลมะเขือแจ้ พื้นที่สีเขียวสาธารณะ 0.03 ตารางเมตรต่อคน ซึ่งต่ำกว่าเป้าหมายระยะสั้นที่ 5 ตารางเมตรต่อคน ถ้าในระยะสั้นถึงระยะกลางเทศบาลตำบลมะเขือแจ้ สามารถขับเคลื่อนนโยบายและพัฒนาพื้นที่สีเขียวสาธารณะตามผังชุมชนที่นักวิจัยเสนอและขับเคลื่อนโครงการสวนสาธารณะดอยชี้หมาฟ้าและพื้นที่ต่างๆเป็นพื้นที่สีเขียวได้ จะสามารถเพิ่มพื้นที่สีเขียวสาธารณะเป็น 6.77 ตารางเมตรต่อคน จะทำให้เกิดผลดีทั้งในด้านการท่องเที่ยวประเภทแหล่งพักผ่อนหย่อนใจและอีกนัยหนึ่งจะส่งผลดีต่อด้านเศรษฐศาสตร์ของพื้นที่

6. องค์ความรู้จากการวิจัย

การศึกษาและจัดทำทำผังชุมชนผังพื้นที่สีเขียวตลอดจนนโยบายที่ผ่านมาของผู้วิจัยเป็นการศึกษาจากนโยบายภาพกว้างลงไปสู่ท้องถิ่น เนื่องจากในระดับภาพกว้างของไทยยังไม่มีข้อมูลนโยบายที่เกี่ยวข้องและเอื้อประโยชน์ต่อพื้นที่สีเขียว ในการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจจากระดับชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ ทำให้เห็นว่าข้อมูลบางข้อมูล เช่น พื้นที่สุสานโรงเรียนเก่าที่ถูกทิ้งแล้ว เป็นพื้นที่ที่ชุมชนเองก็สนใจในการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ ทั้งๆที่ในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่มีนโยบายในการพัฒนาต่อเพราะไม่มีโครงการที่เกี่ยวข้องในหัวเรื่องนั้น เช่น โรงเรียนต้องพัฒนาเป็นโรงเรียนหรือสถานศึกษาเท่านั้น ทำให้พื้นที่ไม่เกิดการพัฒนาในหลายมิติทั้งที่การเป็นสถานศึกษาเองก็สามารถพัฒนาเป็นพื้นที่สาธารณะที่เป็นฐานการเรียนรู้ด้านนิเวศวิทยา หรือศูนย์เรียนรู้พัฒนาพันธุ์ไม้ได้ การบูรณาการในทุกมิติของทุกภาคส่วนในพื้นที่จึงเป็นการพัฒนาพื้นที่สีเขียวต้นแบบและถอดบทเรียนเอาไปใช้ในชุมชนอื่นต่อไป

7. ข้อเสนอแนะ

เพื่อตอบสนองการขยายตัวของเมืองและจำนวนประชากรที่จะเพิ่มขึ้นในอนาคตในระยะยาวเทศบาลตำบลมะเขือแจ้ควรสร้างกระบวนการนโยบายให้เกิดโครงข่ายพื้นที่สีเขียวในเมือง เพื่อเกิดการเชื่อมต่อทางกายภาพของพื้นที่สีเขียวในเมืองผ่านพื้นที่สีเขียวที่มีศักยภาพในการพัฒนาตามจุดสีเขียวต่าง ๆ ตามระยะการให้บริการเทียบเคียงกับสวนสาธารณะระดับละแวกบ้าน เพื่อการเชื่อมต่อการเดินทาง กิจกรรมท่องเที่ยว และกิจกรรมต่างๆในชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

กองสิ่งแวดล้อมชุมชนและพื้นที่เฉพาะ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). โครงการขับเคลื่อนการพัฒนาตามแนวคิดต้นแบบเมืองนิเวศ (Eco-City) เพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองและชุมชนที่ยั่งยืน สืบค้นจาก <https://www.dmcr.go.th/detailLib/4733>

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2560). มาตรฐานอัตราส่วนพื้นที่สีเขียวที่เหมาะสมสำหรับชุมชนเมืองในประเทศไทย. สืบค้นจาก

<http://www.onep.go.th/ebook/urban/urban-publication-01.pdf>.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยคณะสถาปัตยกรรมและการออกแบบสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยแม่โจ้. (2565). โครงการจัดทำผังชุมชนเพื่อรักษาพื้นที่สีเขียวในเมือง. สืบค้นจาก

https://drive.google.com/drive/folders/1vEiOE_DkfxXluk1YLYSUubN7CdydPc75

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยคณะสถาปัตยกรรมและการออกแบบสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยแม่โจ้. (2564). คู่มือการใช้ประโยชน์ฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ สืบค้นจาก

<https://drive.google.com/drive/u/2/folders/1y14q4lgL27yxasz7uuiQG6UDRregz1zB>

กองการพัฒนาย่างยั่งยืน ฝ่ายสิ่งแวดล้อม การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. (2558).

คู่มือจัดทำแผนแม่บทการเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศตามกรอบยุทธศาสตร์ประเทศ สืบค้นจาก <https://old.ieat.go.th/assets/uploads/attachment/file/20180713211554163370737.pdf>